

Verslag Koninklijke Bibliotheek 1989

Inhoudsopgave

- Woord vooraf
- Verwerving & verwerking van publicaties
- Dienstverlening
- Bijzondere collecties
- Voorlichting & promotie
- Vereniging Vrienden der Koninklijke Bibliotheek
- De Koninklijke Bibliotheek in cijfers

Woord vooraf

Het jaar 1989 werd vooral gekenmerkt door de voorbereiding op beslissingen zowel op het bestuurlijke als op het uitvoerende vlak die voor de toekomst van de Koninklijke Bibliotheek verstrekkingen zouden hebben. Daarmee wordt niet alleen bedoeld op het reorganisatieproces, maar ook op technologische vernieuwing en bestuurlijke verzelfstandiging. In het voorjaar van 1989 bood het Algemeen Bestuurscollege een concept Beleidsplan Koninklijke Bibliotheek aan de minister van Onderwijs & Wetenschappen aan, die het voor advies voorlegde aan de Raad van Advies voor Bibliotheekwezen en Informatieverzorging. Het plan werd tevens voor commentaar gezonden aan de belangrijkste organisaties en instellingen waarmee de KB samenwerkt. Het plan werd opgesteld tegen de achtergrond van discussies over de ontwikkeling van een koepelstructuur ten behoeve van de wetenschappelijke informatieverzorging in Nederland. Teneinde met voortvarendheid vorm te kunnen geven aan belangrijke onderdelen van het beleidsplan werd in samenwerking met Pica een gemeenschappelijk Werkplan 1990-1991 opgesteld, dat in het najaar door de besturen van beide organisaties werd aanvaard. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het plan werd in handen gegeven van een gemeenschappelijke Bestuurscommissie KB/Pica, bestaande uit twee leden van het Algemeen Bestuurscollege en twee leden van het Pica-bestuur. Ook op andere gebieden werd een begin gemaakt met de concrete invulling van nationale taken. Tezamen met het Algemeen Rijksarchief werden de voorbereidingen getroffen voor de oprichting van het Coördinatiepunt Nationaal Conserveringsbeleid. Doel is de landelijke coördinatie, voorlichting en beleidsvorming op het gebied van conservering van informatie op papier. Voor de coördinatie van de collectievorming werd een nieuwe structuur in het leven geroepen met een stuurgroep waarvan de KB het voorzitterschap bekleedt. Verder nam de KB de taak op zich om gegevens over lopend onderzoek in de geesteswetenschappen te verzamelen. De informatie wordt ingevoerd in de centrale databank van het Nederlands Bureau voor Onderzoek Informatie. In december werd het convenant ondertekend waarbij het Nederlands Centrum voor Rechtshistorische Documentatie en Rechtsiconografie als interuniversitair instituut werd opgeheven en als bureau werd ondergebracht bij de KB. Het NCRD bleef in Amsterdam gehuisvest. In samenwerking met een extern adviesbureau werd een informatie- en automatiseringsplan opgesteld. Aan de hand van de verkregen gegevens kon het Algemeen Bestuurscollege eind 1989 een beslissing nemen over de vernieuwing van het bibliotheekstelsel van de KB. In het reorganisatieproces zijn belangrijke stappen gezet op weg naar de uitvoerende fase. Het is aan de loyaliteit en inzet van de medewerkers te danken dat de productie, ondanks alle onzekerheden, op het niveau van het voorafgaande jaar is gebleven. De implementatie van de reorganisatie zal vanaf 1 januari 1990 plaatsvinden. Per 1 oktober 1989 werd op zijn verzoek aan drs J van Heijst ontslag verleend als bibliothecaris van de KB in verband met de aanvaarding van de functie van directeur van de Dag Hammarskjöld Library, de bibliotheek van de Verenigde Naties te New York. Mr AP van der Kooi bleef in functie als directeur ad interim. De samenstelling van het Algemeen Bestuurscollege was per 31 december 1989 als volgt: drs EAW Bolle, drs TD Jansen (voorzitter), drs MFJ Pijnenborg.

Directie Koninklijke Bibliotheek

Verwerving & verwerking van publicaties

Wetenschappelijke collectie In 1989 is een begin gemaakt met de aanschaf van publicaties op cd-rom. Er werden 19 cd-roms met bibliografische bestanden gekocht; een aanschaf die geheel past in de grote collectie bibliografieën en catalogi. Hierdoor werd de KB in één keer de bibliotheek met de meeste cd-roms in Nederland. In het verslagjaar werden nieuwe abonnementen genomen op 170 tijdschriften (1988-275), 66 reeksen (1988-85) en 413 vervolgwerken (1988-466).

Vakbeheer

In september publiceerden de Werkgroep Gemeenschappelijke Onderwerpsontsluiting en de Commissie Basisclassificatie de Nederlandse Basisclassificatie. Aan de totstandkoming hiervan is meegewerkt door diverse vakreferenten. In december verscheen het Eindverslag proef Gemeenschappelijke Onderwerpsontsluiting. Ongetwijfeld zal de verwachte invoering van de Basisclassificatie (in samenhang met plannen voor de coördinatie van de collectievorming) van grote invloed zijn op de werkzaamheden.

Titelbeschrijving

De titelproductie bij het lopende werk is met circa 30.000 titels (exemplaren) gelijk aan die van het vorige jaar, dit ondanks het produktieverlies dat is opgetreden wegens de verbouwing en herinrichting van de werkvloer. De hercatalogisering van de tijdschriften die daarnaast werd aangevat kon op een beperkt aantal probleemgevallen na in 1989 worden afgerond. Dit houdt in dat momenteel het overgrote deel van de tijdschrifttitels, zowel lopend als reeds afgesloten, via de online catalogus beschikbaar is. Een uitzondering vormen nog die afgesloten tijdschriften die in het verleden een vast kastnummer hebben gekregen. Het hercatalogiseren van de Bronnenzaal- collectie is in bescheiden tempo voortgezet. Zo konden onder andere de honderden delen van de Migne-editie (oud-christelijke Griekse en Latijnse kerkvaders) aan het online catalogusbestand worden toegevoegd, dat op het einde van het jaar was aangegroeid tot een totaal van 352.000 titels.

Retroverwerking

Enkel de eerste helft van het jaar is besteed aan retro-activiteiten omdat daarna de twee retro-medewerkers op andere werkzaamheden zijn overgegaan. Daarom is weinig ervaring opgedaan met de door OCLC opgeleverde faciliteit van titelontlening middels file transfer, wat in beginsel moet leiden tot het binnen 3 à 4 dagen terugontvangen van naar OCLC opgestuurde zoek sleutels. Het totaal aan retrospectief ingevoerde titels bedraagt over het gehele jaar slechts 13.000.

Bijzondere projecten

Met een zeer bescheiden bezetting is in de eerste maanden van het jaar de laatste hand gelegd aan het project Brinkman 1801-1832. De werkzaamheden hadden grotendeels betrekking op het controleren en/of toevoegen van de onderwerpscoderingen; daarnaast werd een begin gemaakt met de controle van de diverse registrelementen en specificaties van de registeruitvoervorm. Deze laatste activiteiten konden echter niet worden afgerond binnen de aan het project toegemeten tijd. In het kader van het project Gelegenheidsgedichten werden 370 nieuwe (Leidse) titels ingevoerd en 6.600 titels (8.000 exemplaren) op papier gecorrigeerd. Daarnaast is er hard gewerkt aan de conversie van het bestand naar Inmagic, waarbij ervaringen worden opgedaan die ten dienste kunnen komen van vergelijkbare projecten, en aan de inleiding op de gedrukte catalogus.

Depotcollectie

Hoewel er geen exacte cijfers bekend zijn over de jaarproductie van boektitels in Nederland, wordt op grond van diverse onderzoeken aangenomen dat het Depot 2/3 van het totaal aan verschenen boekpublicaties en ongeveer de helft van de tijdschriften verwerft. De 1/3 ontbrekende titels hebben hoofdzakelijk betrekking op de zogenaamde grijze literatuur. Extra aandacht is besteed aan uitgevers/uitgevende instanties die gedurende een half jaar geen publicaties aan het Depot gezonden hadden. Bij de retro zendingen werd nogal wat materiaal uit de periode 1974-1980 ontvangen. Het totaal aantal publicaties over deze periode bedraagt ongeveer 10.000 stuks. Om na te gaan of deze titels reeds in het Depot aanwezig zijn dient eerst de periode 1974-1980 opgenomen te worden in het GGC. Het SIGLE project begint vruchten af te werpen waardoor de witte plekken van de grijze literatuur voor een aanzienlijk deel opgevuld worden.

Internationaal ruilbureau

In 1989 verscheen voor het eerst de Exchange List. Voor het Internationaal Ruilbureau vervult deze

ruillijst dezelfde functie als de voormalige Bibliografie van in Nederland verschenen officiële uitgaven bij Rijksoverheid en Provinciale Besturen. De ruillijst vermeldt publicaties die bij het Ruilbureau aanwezig en dus direct voor ruil beschikbaar zijn. In 1989 verscheen alleen een gecombineerde jaarlijst. Van de 995 titels uit de lijst werden er 245 besteld met een totaal van 352 exemplaren. De omzet aan ruilexemplaren is dit jaar niet verder afgenomen.

Nederlandse bibliografie

Evenals in 1988 werden er circa 49.000 titelbeschrijvingen vervaardigd.

A-lijst, B-lijst en Brinkman's Cumulatieve Catalogus

De redactie van Brinkman's Cumulatieve Catalogus verwerkte 33.000 titels in het GGC. Circa 16.900 titels werden gepubliceerd in de A-lijst van Boekblad (1988-17.500). In de B-lijst van de Nederlandse Bibliografie zijn ongeveer 6.800 titels opgenomen (1988-6.500). De achterstand van 6.000 titels in 1988 is in 1989 teruggebracht naar de helft, 3.000 titels. Na een lange produktietijd verscheen de cumulatie 1981-1985 van Brinkmans Catalogus bij uitgeverij Samsom: vijf banden met in totaal 5.846 pagina's. Gesproken is over de mogelijkheden om dit soort uitgaven in de toekomst op cd-rom uit te brengen. Onderzoek naar de problemen die daarbij aan de orde zijn, zal plaatsvinden in een groot Europees project waarin de KB deelneemt onder leiding van de British Library (National Libraries on cd-rom). Het project wordt voor een deel gefinancierd door de Europese Commissie in het kader van het Actieplan voor bibliotheken.

ISDS-Centrum Nederland

Toegekend zijn 1.625 ISSN's (1988-2.000), waarvan de titels werden doorgegeven aan het internationale gegevensbestand van ISDS. Er zijn 2.000 titelbeschrijvingen van tijdschriften van het Depot in het GGC ingevoerd (1988-2.500).

Uitgaven in voorbereiding CIP

Er werden 12.600 titels verwerkt (1988-13.500). Ook dit jaar konden de Belgische en Amerikaanse ISBN's met Vlaamse en Nederlandse imprint door gebrek aan menskracht niet worden opgenomen in het GGC en de CIP-lijst. Dit jaar is gestart met een evaluatie van de CIP activiteiten. Voor dit onderzoek is tijdelijk een deskundige van buiten aangetrokken.

Het Nederlandse boek in vertaling

Van de bibliografie Het Nederlandse boek in vertaling verscheen het deel over 1987.

Bureau kaarten

Per 1 mei werd overgestapt op het CCK-systeem voor het beschrijven van kartografische documenten. Daar er nog 1.434 beschrijvingen in het GGC gemaakt werden bevat deze database nu 15.300 beschrijvingen van documenten uitgegeven tussen 1 januari 1983 en 31 december 1986. In december begon men met het opstellen van een conversietabel om deze beschrijvingen automatisch naar de CCK te kunnen converteren. In de CCK zijn sinds 1 mei 2.177 documenten beschreven. In 1989 werd de XIIIe Internationale Conferentie voor de Geschiedenis van de Kartografie bijgewoond.

Dienstverlening

Gebruik van de collecties

Het aantal nieuw ingeschreven leners en het gebruik van de wetenschappelijke collectie was in 1989 vrijwel gelijk aan dat in het jaar daarvoor. Voor wat betreft het gebruik van de collectie en de leeszaal van het Depot is nog steeds een stijging te constateren. Er werden 171.520 uitleningen verricht. Hiervan waren er 78.900 uit de wetenschappelijke collectie voor gebruik buiten de bibliotheek. In de leeszaal van de wetenschappelijke collectie werden 44.100 publicaties ter inzage gegeven en in de leeszaal van de depotcollectie 22.700. Inwonende instituten en medewerkers van de KB vroegen voor gebruik 12.700 publicaties aan uit de wetenschappelijke en 13.200 uit de depotcollectie. In het interbibliothecaire leenverkeer werden 22.300 aanvragen gehonoreerd, aanzienlijk minder dan in 1988. De daling werd veroorzaakt door de openstelling van het NCC-M/IBL-systeem, waardoor aanvragen meer verspreid werden over de deelnemende bibliotheken. De cijfers over het beschikbaarstellen van vakinhoudelijke informatie uit gedrukte en elektronische bestanden, en de instructie en begeleiding van gebruikers waren ongeveer gelijk aan die in 1988. Er werden in 1989 11.900 nieuwe gebruikers ingeschreven tegen 12.000 in 1988.

Centrale catalogi

Vermeldenswaard is de opheffing van de afdeling Centrale Catalogus Congressen (1964). De CCC heeft als aparte catalogus in de afgelopen kwart eeuw haar nut voor het leenverkeer bewezen. De werkzaamheden worden voortgezet door de afdeling CC-Boeken. Afzonderlijke tellingen worden niet meer bijgehouden, deze worden opgenomen in de cijfers van de Centrale Catalogi. De CCC-kaartcatalogus blijft met de huidige inhoud bestaan, maar zal als gevolg van toenemende catalogusautomatisering steeds minder worden gebruikt. Het experiment met het geautomatiseerde aanvraagstelsel NCC/Monografieën werd in april afgesloten. Het gebruik van het systeem werd door de aan de proef deelnemende bibliotheken voortgezet. Dit verklaart ten dele de daling van het aantal ontvangen postaanvragen bij de afdeling CC-Boeken.

Centrale Catalogus Boeken

Als gevolg van het gebruik van het NCC/Monografieën-systeem door een twaalfstal bibliotheken nam het aantal ontvangen postaanvragen af met 16%. De Centrale Catalogus leverde echter aan de invoer van aanvragen in het systeem een forse bijdrage. Aan het toevoegen van vindplaatsen bij titels met publicatiejaar vanaf 1970 in het GGC-bestand werd veel tijd besteed.

Centrale Catalogus Periodieken

Het aantal ontvangen postaanvragen bleef vrijwel gelijk, niettegenstaande het toenemende gebruik van het NCC/Periodieken-systeem. In 1989 zijn afspraken gemaakt met onder andere de bibliotheken van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en van het Koninklijk Instituut voor de Tropen om tot een efficiënte verwerking te komen van hun opgaven. In het afgelopen jaar is de tijdschriftencollectie van het Documentatiecentrum Jeugdvoorzieningen Utrecht in haar geheel bijgewerkt. De tijdschriftencollectie van het Nederlands Centrum voor geestelijke Volksgezondheid werd aan het NCC-bestand toegevoegd. Gezien het aantal leenaanvragen op de unica uit deze collectie een aanwinst voor het tijdschriftenleenverkeer.

Bijzondere collecties

Handschriften

De uitbreiding van de collectie was in 1989 bescheiden van omvang. Onder de handschriften valt het journaal op dat J Grosvenor in telegramstijl bijhield tijdens de campagne van het Engelse leger in Nederland in 1793. Belangrijke autografen zijn een brief van de hertog van Alva aan burgemeester en raad van Leuven uit 1569 en een collectie van 15 brieven en enige andere stukken van Jan Toorop aan Hugo Vogel uit de jaren 1898 tot 1916. De collectie alba amicorum werd onder meer verrijkt met het in een fraaie band gestoken album van de predikant Reinhard Rahusen uit de periode 1752 tot 1792. De werkzaamheden aan de Inventaris van Handschriften werden voortgezet. Naar verwachting zal het tweede deel hiervan in 1990 kunnen verschijnen. Daarnaast werd er een begin gemaakt met de inventarisatie van het in 1987 verworven archief van Fokke Sierksma. Deze inventaris zal op termijn worden gepubliceerd. Vermeldenswaard tenslotte is de verschijning van het eerste deel van de *Illuminated manuscripts in Dutch collections*. Deze door het Alexander Willem Bijvanck Genootschap vervaardigde reeks zal uiteindelijk een overzicht geven van alle verluchte handschriften in Nederlands openbaar en particulier bezit, met een iconografische beschrijving van de miniaturen, gehistorieerde initialen en randversieringen.

Oude drukken

In 1989 verscheen de *Thesaurus 1473-1800: Nederlandse boekdrukkers en boekverkopers, met plaatsen en jaren van werkzaamheid bij De Graaf Publishers*. Het werk aan de normale taken van aanschaf, beheer, ontsluiting en beschikbaarstelling van oude drukken en zeldzame en kostbare werken uit de 19de en 20ste eeuw en de verwerving van vakliteratuur daarover werd voortgezet, evenals dat aan enige in vorige verslagen gemelde bijzondere projecten. Afzonderlijke vermelding verdient de afsluiting van de catalogisering van de collecties Brusse, Bijzondere werken gedrukt in Nederland tussen 1910 en 1940, en Koopman. Uit de laatstgenoemde collectie werd tevens een tentoonstelling *In liefde verzameld* samengesteld; de boeken zelf werden geplaatst in het magazijn oude drukken. In de een jaar eerder herordende delen van het magazijn werd een grootscheepse magazijncontrole gehouden. Er werd een begin gemaakt met het geautomatiseerd verwerken van 10.000 titels van het *Documentatiesysteem voor de geschiedenis van het gedrukte boek in Nederland*. Het is de bedoeling dat dit bestand online raadpleegbaar wordt; tevens vormt het de basis voor een in boekvorm te publiceren *Bibliografie van de Geschiedenis van het (gedrukte) Boek in Nederland*. Er werden definitieve afspraken gemaakt met betrekking tot de overdracht aan de KB van de eindredactie van de *Annual bibliography of the history of the printed book and libraries* (ABHB, uitgegeven onder auspiciën van de IFLA). Enkele medewerkers van de afdeling Bijzondere Collecties zullen vanaf 1990 het redactiecomité vormen. De ABHB, waaraan 25 nationale comités meewerken, stond tot dusverre onder eindredactie van prof dr HDL Vervliet (Antwerpen).

Boekbanden

Op de thema's Variatie op materialen, boekbanden in velerlei materialen gebonden en Imitatie en hernemen, bandversieringen in periode-overschrijdende stijlen, zijn selecties uit de collectie in de bandenkamer geëxposeerd. Ook werd de volle aandacht gegeven aan het catalogiseren van achttiende-eeuwse Nederlandse boekbanden in de Koninklijke Bibliotheek en het Rijksmuseum Meermann-Westreenianum en de vervaardiging van een interpretatieve tekst ter voorbereiding van een toekomstige publicatie. De handbibliotheek werd aangevuld met 30 nieuwe boeken en de catalogisering werd voltooid. De collecties beeldmateriaal, dia's, foto's en dergelijke werden uitgebreid. Het wrijfselarchief kreeg meer aandacht dan vorig jaar. Een begin werd gemaakt met het catalogiseren van boeken die de laatste jaren om hun band zijn gekocht maar tot nu toe niet beschreven konden worden. Aan de collectie werden 17 boekbanden toegevoegd, waarvan 10 Nederlandse. Vijf hiervan vormen een belangrijke aanvulling op het vele dat de KB al rijk is wat betreft de 18de eeuw. Speciaal kan een rijk met goud bestempelde gemarmerd kalfsleren band genoemd worden die in 1779 in Amsterdam werd gemaakt, voor Helena van Houtem, bij het aanvaarden van 'de geestelyke staat'. De fraaie zijden sluitlinten met kwasten zijn bewaard gebleven. Ook kan een in perkament gebonden Bijbel vermeld worden, die door de maakster, Dieuwke Kolléwijn, aan de bibliotheek geschonken werd. De belangrijkste aanwinst kwam uit België: Michaux's *Jardin exalte*, gebonden in opdracht van de bibliotheek door frater Edgar Claes (Diest) in een kalfsleren band, in rose-paarse en zachtblauwe metallic-achtige verven gekleurd en voorzien van relief op de platten. De schuifhoes waarin dit opmerkelijke stuk geborgen wordt sluit wat betreft kleurstelling bij de band aan en heeft delen van de boektitel op de buitenkant en op dat gedeelte van de doos dat slechts bij het opentrekken zichtbaar

wordt.

Papierhistorie

De nieuw verschenen literatuur werd bijna volledig aangeschaft. Antiquarisch zijn enkele oudere publicaties verworven. De deelverzameling papiermakersgereedschappen werd verrijkt door de aankoop op een veiling van een originele papierschepvorm met bijhorende scheprand. Van een vijftal kunstenaars zijn papierkunstwerken ten geschenke gekregen. Vooral uit de Verenigde Staten werden marmerpapieren voor de deelverzameling sierpapieren ontvangen. In het najaar is in de tentoonstelling *Het liep in de papieren* een selectie van 162 aanwinsten uit de jaren 1986 tot en met 1989 getoond. De gelijknamige tentoonstellingscatalogus werd samengesteld door conservator Albert J Elen met assistentie van Eric Domela Nieuwenhuis Nyegaard. De achterstand bij de ontsluiting van de boeken en de verzameling overdrukken van artikelen is voor een belangrijk deel weggewerkt.

Nederlandse bibliografie 1540-1800, STCN

Op 30 maart werd de STCN getroffen door het overlijden van drs PCA Vriesema, die sinds het begin van het project in 1982 de dagelijkse leiding van het bureau had gevoerd. De beschrijving van drukken uit het bezit van de Universiteitsbibliotheek Amsterdam (UvA), waarmee het gehele jaar werd voortgegaan, leverde 2.200 nieuwe beschrijvingen op; 1.800 exemplaren werden toegevoegd. In totaal groeide het bestand met 4.000 beschrijvingen. Begin 1989 verscheen de tweede herziene druk van de Handleiding voor de medewerkers aan de STCN. In het kader van de samenwerking met de Herzog August Bibliothek in Wolfenbuttel vond er in de eerste helft van 1989 een steekproef plaats naar de mate van verdubbeling tussen de 20.000 oude Nederlandse drukken uit deze bibliotheek en het STCN-bestand. Van de onderzochte titels bleek 40% in het bestand aanwezig; verwacht wordt dat dit percentage tot 60 zal stijgen, zodra het gehele Amsterdamse bezit is verwerkt. Met het oog op een in 1990 in Den Haag te houden expositie van Nederlandse boeken in Wolfenbuttels bezit, werden daar circa 150 boeken beschreven door een STCN-medewerker. Bij de EG werd in het kader van het onderzoeksprogramma *Aktieplan voor bibliotheken* door de Herzog August Bibliothek een aanvraag ingediend ten behoeve van een project dat beoogt in samenwerking met de STCN bovengenoemde 20.000 drukken te beschrijven. Ten behoeve van een dergelijk project is door de British Library een soortgelijke aanvraag ingediend.

Restauratie & conservering

Vooruitlopend op een landelijk schade-inventariserend onderzoek werd in de KB een pilotstudie uitgevoerd waarbij tweeduizend boeken aan verschillende tests werden onderworpen. Gezien de gebruiksfrequentie van de brievencollectie en de toestand waarin deze verkeert, werd er een aanvang gemaakt met de conservering en de verbeterde berging. De gehele collectie omvat 90.000 brieven, briefkaarten, etc. Een deel van de brievenkopieboeken, waaronder die met de afdrukken van de brieven van Kloos, werden ontzuurd en geconserveerd. De (na)controle van het klimaat in de magazijnruimten, werd uitgebreid tot alle depots. Het aanbrengen van de gebruikscodering op de kranten in de depotcollectie, waarmee in 1988 is begonnen, werd afgerond. Voor de collecties oude drukken, handschriften, boekbanden en papierhistorie werden conserverende handelingen en restauraties verricht onder andere het op zuurvrij karton zetten van de verzameling zogenaamde riemkappen en het insealen van membra disjecta.

Vakinhoudelijke taken

Medio 1989 kwam de nationale taak van de KB op het gebied van de conservering extra naar voren door de aandacht die de media aan massaconservering besteedden. In oktober en november werd in de KB een internationaal seminar gehouden om tot een methodiek te komen waarmee de schade aan Nederlandse bibliotheek- en archiefbestanden kan worden gekwantificeerd en gekwalificeerd. Eind 1989 stelde de afdeling Restauratie en Conservering, samen met medewerkers van het ministerie van WVC en het Algemeen Rijksarchief, een projectomschrijving op voor een proefjaar massaconservering, waarin de KB een belangrijke rol zal vervullen.

Onderzoek

Naast het schade-inventariserend onderzoek zijn de volgende onderzoeksprojecten aan de orde geweest: een studie naar foxingvlekken en ander paperverbruinsverschijnselen in boeken. Dit onderzoek, dat samen met de Opleiding Restauratoren te Amsterdam werd uitgevoerd, is in juli 1989 afgerond met een publicatie in *Restauro*. Een vergelijkend onderzoek werd verricht naar de duurzaamheid van dierlijke lijmsorten die in de praktijk van de boekrestauratie gebruikt worden. Een rapportage is in mei 1989 gepubliceerd in *The Restaurator*. Een vooronderzoek naar de identificatie van perkament door middel van isoelectrofocusing. De resultaten van dit onderzoek, dat samen met

het Centraal Laboratorium te Amsterdam is verricht, zijn in mei 1989 gepresenteerd op het International Leather and Parchment symposium van ICOM in Offenbach. Verder werd vergelijkend onderzoek gedaan naar diverse methoden om de zuurgraad van papier te bepalen. Dit samenwerkingsproject van KB, Centraal Laboratorium en Gemeente Archief Amsterdam is afgerond en wordt in 1990 gepubliceerd in *De Restaurator*. Aan het lopende TNO-ACBAM onderzoek naar de effecten van luchtverontreiniging op papier, is bijgedragen door participatie in de wetenschappelijke begeleidingscommissie voor dit onderzoek. Een gezamenlijk onderzoek met het Gemeente Archief Rotterdam naar de effecten van metalen op papier en naar methoden om deze effecten te voorkomen, is afgerond met een voorlopig rapport in de vorm van een onderzoeksverslag voor de Opleiding Restauratoren. Een voortzetting is voor 1990 gepland. Voor de bestudering van de papiervergeling van in passe-partouts gezette grafiek in gesloten archiefdozen is een interdisciplinaire projectgroep opgezet en zijn de eerste vooronderzoeken verricht. Aanvullend onderzoek, waaronder een aantal simulatie-experimenten op het laboratorium van de KB, is gepland in 1990.

Adviezen en begeleiding

De afdeling heeft vele malen een oplossing kunnen bieden bij conserveringsproblemen van derden zoals het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium te Brussel, de Katholieke Universiteit te Leuven, de Koninklijke Militaire Academie te Breda, het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, het Kabinet van de Minister-President, het Veluws Museum te Harderwijk, het Spinozahuis te Rijnsburg, het Huygensmuseum Hofwijck te Voorburg, Paleis Het Loo te Apeldoorn, het Internationaal Informatiecentrum en Archief voor de Vrouwenbeweging te Amsterdam en het Museum Meermanno-Westreenianum te Den Haag.

Participatie in commissies en werkgroepen

Met veel inzet participeerde een aantal medewerkers in de volgende commissies en werkgroepen: Werkgroep Boekrestauratie (voorzitter en secretaris), Werkgroep Archiefrestauratie (bestuur), ACBAM begeleidingscommissie, Klankbordcommissie Massaconservering, Begeleidingscommissie MBO-Opleiding Restauratoren, Commissie Schimmelbestrijding, Begeleidingscommissie Conserveringsproject Librije te Zutphen, Commissie Beroepsbeeld Restauratoren.

Voorlichting & promotie

Tentoonstellingen

In totaal trokken de tentoonstellingen in de Koninklijke Bibliotheek bijna 7.000 bezoekers. Ook dit jaar werd er in de diverse vitrines elders in het gebouw een aantal kleinere thema-exposities aan het publiek gepresenteerd.

Tentoonstellingen in de Koninklijke Bibliotheek

- Van 12 november tot 13 januari 1989 Boeken van Oranje, de Oranje-Nassau-bibliotheek ten tijde van Willem III, samengesteld door Joke Kuijper en Anne-Dirk Renting. De gelijknamige tentoonstellingscatalogus was aan het einde van de expositie uitverkocht.
- Van 27 januari tot 24 maart In liefde verzameld, Franse belletrise in bibliofiele uitgaven uit de collectie Anny Antoine-Louis Koopman, samengesteld door Han van Berkel en Johanneke van Dorp.
- Van 7 april tot 28 april Biedermeier in Oostenrijk, aangeboden door de Oostenrijkse ambassade. Als aanvulling op de fotopanelen maakte Madeleine Rietra een selectie uit de KB (Biedermeier) collectie.
- Van 12 mei tot 30 juni Courant & Krant, ter gelegenheid van het verschijnen van de Centrale Catalogus van dag-, nieuws- en weekbladen. Deze tentoonstelling werd samengesteld door Maarten Bruna, Jacqueline van der Linde en Jan van Oorschot.
- 7 juli tot 8 september Bucher die keine sind, boekobjecten uit de verzamelingen van enkele Duitse musea en van samenstelster Gabriele Grunebaum aangevuld met werk van Nederlandse kunstenaars.
- Van 22 september tot 4 november Het liep in de papieren, door conservator Albert Elen gemaakte selectie uit de aanwinsten van de papierhistorische collectie in de periode 1986-1989. De gelijknamige tentoonstellingscatalogus was aan het einde van de expositie uitverkocht.
- Van 22 september tot 4 november De Praagse prent, (kinder)boekillustraties en bibliofiele uitgaven uit Tsjechoslowakije, samengesteld door Mitha Cohen en Renee Dubois.
- Van 17 november tot 6 januari 1990 Joseph Roth 1894-1939, aangeboden door de ambassade van Oostenrijk, expositie aangevuld met werken uit eigen bezit en uit dat van het Letterkundig Museum.

Medewerking aan tentoonstellingen elders

In 1989 werd aan 37 tentoonstellingen in binnen- en buitenland medewerking verleend door het beschikbaar stellen van bruiklenen. De belangrijkste buitenlandse tentoonstellingen waaraan werd meegewerkt waren: *Die Hanse* (Hamburg), *Ceci n'est pas un livre* (Brussel), *Russen en Nederlanders 1600-1917* (Amsterdam en Moskou), *De gouden eeuw van de Hollandse tuinkunst/The Anglo-Dutch garden in the age of William and Mary* (Apeldoorn en Londen), *Reineke Fuchs - Ein Europaisches Epos* (Dusseldorf) en *In beeld geprezen. Miniaturen uit Maaslandse devotieboeken*. In het binnenland werden bruiklenen beschikbaar gesteld voor bijvoorbeeld de tentoonstellingen: *De laude scriptorum, de vervaardiging van een Middeleeuws boek* (Groningen), *Kent, en versint, eer datje mint. Vrijen en trouwen in Nederland 1500-1830* (Apeldoorn), *Het kunstbedrijf van de familie Vingboons* (Amsterdam), *Vrijheid onder druk. Persvrijheid in Nederland* (Amsterdam), *Historisch vuurwerk* (Zwolle), *Van Gelre tot Gelderland* (Nijmegen) en *Zwarte tijd en luimigheid: Nicolaas Beets en zijn Leidse vrienden Gewin, Hasebroek en Kneppeelhout* (Den Haag, Letterkundig Museum).

Rondleidingen

In totaal vonden er 65 georganiseerde algemene rondleidingen door de Koninklijke Bibliotheek plaats, waaraan in totaal 1.023 personen deelnamen. Hiervan werden er 46 (650 personen) verzorgd door de afdeling Voorlichting, waar ook de coördinatie berust. De overige rondleidingen werden verzorgd door bibliografisch medewerkers, vakreferenten en beheerders van collecties. Veel bezoekers trok ook de afdeling Restauratie en Conservering.

Overzicht van publicaties

Publicaties uitgegeven door de Koninklijke Bibliotheek

Berghuis, A.L.E. [comp.]. *Publications of the Royal Library*. Jrg. 1 (1989) - ... The Hague, Koninklijke Bibliotheek - Royal Library, 1989 - ... Fondslijst. Eerste jaar was getiteld: Royal Library publications.

Berkel, J.K.F. van. *In liefde verzameld. Franse belletrische in bibliofiele uitgaven uit de collectie Anny Antoine-Louis Koopman*. Met medew. van Paul van Capelleveen, Johanneke van Dorp en Veronica van Verschuier en een bijdrage over de boekbanden van Rens Top. [Eindred. M. de Niet ... et al.]. 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, 1989. 120 p., ill. (Tentoonstellingscatalogi en -brochures van de Koninklijke Bibliotheek 31).

Tentoonstelling in de KB, 26 januari - 24 maart 1989.

Bruna, M.; Linde, J. van der; Oorschot, J. van. *Courant & krant. Algemene teksten bij de tentoonstelling in de Koninklijke Bibliotheek van 12 mei tot 30 juni 1989*. Onder red. van R. Vos. 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, 1989. 16 p.

Cohen, M.; Dubois, R. *De Praagse prent. (Kinder)boekillustraties en bibliofiele uitgaven*. 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, 1989. 28 p., ill. (Tentoonstellingscatalogi en -brochures van de Koninklijke Bibliotheek 33). Tentoonstelling in de KB, 22 september - 4 november 1989.

Elen, A.J. *Het liep in de papieren. Selectie nieuwe aanwinsten 1986-1989 van de papierhistorische collectie in de Koninklijke Bibliotheek*. Met medew. van E. Domela Nieuwenhuis Nyegaard. 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, 1989. 107 p., ill. (Tentoonstellingscatalogi en -brochures van de Koninklijke Bibliotheek 32). Tentoonstelling in de KB, 21 september - november 1989.

Exchange list. Koninklijke Bibliotheek, International Exchange Bureau. Jrg.1, nr. 1/2 (1988) - ... The Hague, Koninklijke Bibliotheek, 1989 - ... Verschenen in 1989: 1988, nr. 1/2.

Jaarverslag projectorganisatie CCK. Jrg. 1 (1988) - ... 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, 1989 - ... De CCK [= Centrale Catalogus Kartografie] is sinds 1988 onderdeel van de KB. Verschenen in 1989: 1988.

Jansen, H. *cd-rom en Europese nationale bibliotheken*. Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, [1989]. 6 bl. (KB Extra 1).

KB Centraal. Huisorgaan van de Koninklijke Bibliotheek. Jrg. 11 (1982) - ... 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, 1982 - ... Voortzetting van *Lange Voorhout* 34. Verschenen in 1989: nrs. 1/2 t/m 12.

KB Extra. Jrg. 1, nr. 1 (1990) - ... Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, 1990 - ... Onregelmatig verschijnend periodiek. De afzonderlijke nummers zijn apart beschreven. Verschenen in 1989: nr. 1.

NCC/IBL-nieuws. Uitgave van het NCC-samenwerkingsverband. Jrg. 1, nr. 1 (dec. 1983) - Jrg. 7, nr. 6 (1989). 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, 1983 - 1989. Onregelmatig verschijnend periodiek. Vervolg als: *Leenverkeer bulletin*. Verschenen in 1989: nr. 6.

Nieuwsbulletin CCK. Jrg. 1 (1988) - ... 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, 1988 - ... Onregelmatig verschijnend. Verschenen in 1989: nrs. 3 en 4.

Uitgaven in voorbereiding (CIP) = Cataloguing in publication (CIP). Koninklijke Bibliotheek in samenwerking met het ISBN-bureau. Jrg. 1, nr. 1 (1980) - ... 's-Gravenhage, Koninklijke Bibliotheek, 1980 - ... Verschenen in 1989: 1 t/m 51/52.

Publicaties van de Koninklijke Bibliotheek door anderen uitgegeven Bibliografische attenderingslijst voor docenten Neerlandistiek in het buitenland. Lijst van boeken, verschenen in Nederland en Vlaanderen over de periode ... Uitg. van de Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage en het Bureau voor de Bibliografie van de Neerlandistiek, 's-Gravenhage. Jrg. 1, nr. 1 (1986) - ... 's-Gravenhage, Stichting Bibliographia Neerlandica, 1986 - ... Verschenen in 1989: nrs. 1/2-5.

Brinkman's cumulatieve catalogus van boeken. Nederlandse bibliografie bevattende de in Nederland en Vlaanderen uitgegeven of herdrukte boeken die werden ontvangen door het Depot van Nederlandse Publicaties van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage. Alphen a/d Rijn, Samson, Vanaf (1982) voorafl. 3 onder verantwoordelijkheid van de Staat der Nederlanden, via de KB.

Verschenen in 1989: Vijfjaardeel 1981 - 1985; Jaardeel 1988; (1989), voorafl. 1 t/m 11.

CCD. Centrale catalogus van dag-, nieuws- en weekbladen van algemene inhoud in Nederland verschenen. 2e ed. Lisse, Swets & Zeitlinger, 1989. 2 dl.

Gruys, J.A.; Wolf, C. de. *Thesaurus 1473-1800. Nederlandse boek- drukkers en boekverkopers. Met plaatsen en jaren van werkzaamheid = Dutch printers and booksellers. With places and years of activity.* Nieuwkoop, De Graaf, 1989. xxiv, 293 p. (Bibliotheca bibliographica Neerlandica 28)

Lijst van aangesloten bibliotheken 19.. . Centrale catalogus boeken, centrale catalogus periodieken, centrale catalogus congressen, centrale technische catalogus, centrale landbouw catalogus. 's-Gravenhage, NCC-samenwerkingsverband, 1984 - ... Ondertitel varieert. Verschenen in 1989: 1989.

Nederlandse Bibliografie/A-lijst. Samengesteld door de redactie Brinkman van het Depot van Nederlandse Publicaties en Nederlandse Bibliografie van de KB. In: Boekblad 150 (1983) 15 - ... Verschenen in 1989: In boekblad nrs. 1 t/m 51/52.

Nederlandse Bibliografie/B-lijst, bevattende de titels van in Nederland uitgegeven publicaties van bestuurslichamen, wetenschappelijk instellingen en daarmee gelijk te stellen organisaties; in eigen beheer uitgegeven proefschriften en andere academische geschriften, ontvangen door het Depot van Nederlandse Publicaties van de KB te 's-Gravenhage gedurende ... Jrg. 1, nr. 1 (1984) - ... Alphen a/d Rijn, Samson, 1984 - ... Verschenen in 1989: nrs. 1 t/m 12.

Het Nederlandse boek in vertaling. Bibliografie van vertalingen van Noord- en Zuidnederlandse werken = The Dutch book in translation. Bibliography of translations from Holland and Flanders. Samengesteld door E. van Raan. [Uitg. door de] Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage [en de] Koninklijke Bibliotheek, Brussel. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1971 - ... Verschenen in 1989: 1987. Samengest. door H. Klop. 's-Gravenhage, SDU.

Vereniging Vrienden der Koninklijke Bibliotheek

Bestuur

Prof dr GHM Posthumus Meyjes trad af als lid van het bestuur, waarvan hij sinds 2 december 1980 als een zeer gewaardeerd lid deel uitmaakte. Dientengevolge was de samenstelling van het bestuur eind 1989 als volgt:

Mevrouw WES Coops te Den Haag

Mevrouw drs E Croiset van Uchelen-Brouwer te Den Haag

AJ Eschauzier (voorzitter) te Wassenaar

Dr J Trapman te Den Haag

Mevrouw drs JL de Vries te Oegstgeest

Dr AW Willemsen (secretaris-penningmeester) te Utrecht voor de Koninklijke Bibliotheek

Leden

Op 31 december 1989 bedroeg het aantal leden circa 1000.

Activiteiten

Op 20 maart 1989 vond een algemene ledenvergadering van de Vrienden plaats. Op deze vergadering waren 30 personen aanwezig. Na afhandeling van het huishoudelijke gedeelte gaf drs PA Goddijn, hoofd van de afdeling Restauratie en Conservering van de KB, een met lichtbeelden geïllustreerde voordracht met als onderwerp Het verval van bibliotheek- en archiefmateriaal: oorzaken, gevolgen en aanpak. De heer P Goddijn ging in op de oorzaken van schade, de ernstige gevolgen voor het nationale en internationale boek- en archiefbezit en de aanpak van het probleem. Hierbij kwam ook de recent onderzoek in Nederland wat betreft de ontwikkeling van grootschalige conserveringsmethoden (massaconservering) aan de orde. Er vond geen excursie plaats. Een aanbod om een excursie te maken naar de bibliotheek van de vrijmetselaren werd weliswaar aanvaard maar diende in verband met de verhuizing van de bibliotheek uitgesteld te worden. Op 14 december vond de najaars- en wintervergadering van de vereniging plaats. Er waren 36 personen aanwezig. In het huishoudelijke gedeelte werden het jaarverslag en de financiële stukken over 1988 goedgekeurd. Drs CAJ Thomassen gaf een uiteenzetting over een recent door de Vrienden ten behoeve van de KB aangekocht album amicorum waarin de leden van het Nederlandse studentengezelschap Natio Belgica van de universiteit van Angers in de jaren 1614-1617 hun namen en persoonlijke motto's hebben geplaatst en waaraan vervolgens hun geslachtswapens zijn toegevoegd. Daarna gaf de heer WJ Smit bij wijze van inleiding tot de film Slow fire, een leerzame inleiding tot de problematiek van het verval van het boek.

De Koninklijke Bibliotheek in cijfers

Tabel 1
Aanwinsten

	1989	1988
<i>Wetenschappelijke Collectie</i>		
Totaal aanwinsten & abonnementen	27.400	28.800
Beleid	17.500	14.300
<i>Besteld</i>		
Antiquarisch	1.700	1.700
Geschenk	3.100	1.700
Ruil	500	5.700
Delen series & vervolgwerken	4.600	5.400
<i>Depotcollectie</i>		
Boeken		
Aantal ontvangen boeken,	38.500	42.100
waarvan gratis	87%	88%
Aantal leveranciers,	7.900	6.900
waarvan gratis levering	5.100	5.000
Tijdschriften & nieuwsbladen		
Aantal titels	20.400	20.400
Betaalde titels	2.300	2.100

Tabel 2
Gebruik van de collecties

	1989	1988
Uitgeleende publicaties	113.900	121.400
Extern	78.900	79.500
Intern	12.700	13.000
Postuitleen	22.300	28.900
Ter inzage	97.100	97.300
Algemene Leeszaal	44.100	44.900
Leeszaal Depot & Couranten	35.900	32.700
Leeszaal Bijzondere Collecties	17.100	19.700
Geleende publicaties	1.800	2.100
Uit het binnenland	1.400	1.700
Uit het buitenland	400	300
Inlichtingen aan gebruikers	23.000	22.600
Vakinhoudelijke informatie	5.400	5.600
Algemene informatie	17.600	17.000
Bezoekers	19.300	19.600
Leeszaal Depot & Couranten	8.500	7.800
Leeszaal Bijzondere Collecties	7.000	8.200
Handschriften	1.200	1.500
Oude Drukken	5.400	6.000
Boekbanden	200	500

Papiercollectie	200	200
Centrale Catalogi	3.800	3.600
Nieuw ingeschreven gebruikers	11.900	12.000

Tabel 3
Centrale Catalogi

	1989	1988
Aanvragen totaal	184.000	204.900
Post uit binnenland	150.500	169.800
Post uit buitenland	6.400	7.100
Telefoon	26.000	26.200
Telex	1.100	1.800
Aanvragen CC-Boeken	117.100	137.900
Post	97.100	116.100
Telefoon	19.300	20.500
Telex	700	1.300
Aanvragen CC-Periodieken	66.900	67.100
Post	59.800	60.800
Telefoon	6.700	5.800
Telex	400	500
Post naar buitenland	1.500	1.500
Binnengekomen titelfiches	92.400	87.200
CC-Boeken	82.400	82.900
CC-Periodieken	10.000	4.300
Aangesloten bibliotheken		
CC-Boeken	116	115
CC-Periodieken	155	155

Tabel 4
Restauratie & Conservering

	1989	1988
<i>Gerestaureerd</i>		
Boeken	400	500
<i>Gebonden</i>		
Banden	200	400
Kartonneerders	200	400
<i>Van een omslag voorzien</i>		
Brochures & ringbanden	1.200	900
<i>Kartonnagewerk</i>		
Dozen	200	400
Stofomslagen inpakken	5.400	5.600
Bindadministratie		
Boeken, dozen enzovoort	21.900	27.800

Tabel 5
Fotografische Dienst

	1989	1988
Aantal opdrachten	1.200	1.300
Terugvergrotingen totaal	16.200	16.900
Binnenland	14.000	15.200
Buitenland	2.200	1.700
Foto's zwart-wit totaal	6.300	8.200
Binnenland	6.000	7.900
Buitenland	300	300
Foto's kleur	100	200
Microfilmopnamen totaal	620.900	756.000
Courantenarchief	553.300	643.300
Handschriften & Oude Drukken	22.500	29.400
Binnenland	34.700	68.300
Buitenland	10.400	15.000
Diazo-microfilm*	1.600 m	6400 m
Microfiches	1.200	1.700
Kleurendia's**	2.400	1.600
Ektachromes	150	140

* 181 meter = 3.620 opnamen

** Voor de tentoonstelling *Het liep in de papieren* werd een band-diaserie vervaardigd van papiermolen De Schoolmeester.